

Відгук
офіційного опонента Бунчука Бориса Івановича
на дисертацію Починок Юлії Мирославівни
на тему «Українська експериментальна поезія кінця ХХ – початку ХХІ
століття: текст, контекст, інтертекст»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури

Актуальність теми дослідження

Один із найвідоміших знавців світової поезії та світової версифікації академік М. Гаспаров завершив свою монографію «Очерк історії європейського вірша» (1989) міркуваннями щодо можливості подальшого розвитку вільного вірша або верлібру. На гадку вченого, тут можливі три шляхи: один – травіальний, інший – перспективний, третій – безвихідний (у двох варіантах). Безвихідний шлях розвитку сучасного вірша М. Гаспаров пов'язав із віршами для слуху і віршами для ока. З віршів для ока вчений виділив «конкретну поезію» і резюмував: «Обмеженість засобів конкретної поезії очевидна: за суттю, кожний винайдений прийом вичерпується у першому ж вірші... Вона може бути експериментальною лабораторією, але не може стати масовим виробництвом: це безвихідь». На щастя, ця «інша поезія» у своїх крайніх виявах не зайшла у безвихідь, а її окремі прийоми збагатили те, що ми називаємо традиційним віршем. На підтвердження цієї тези наведемо фрагменти вірша «Розкладання» поетеси з Донбасу Любові Якимчук:

«не кажіть мені про якийсь там Луганськ
він давно лише ганськ
лу зрівняли з асфальтом червоним!!»

«і до нецька мені не дістатися...»
«про війну не буває поезії
про війну є лише розкладання
лише літери

і всі вони – ррр»

«Первомайськ розбомбили на перво і майськ...»

«а де бальцево?

де моє бальцево?»

«і я більше не люба

тільки ба»

Ця «інша», або як її називає Ю. М. Починок, «експериментальна», поезія, завжди існувала у світовій літературі чи не на всіх етапах її розвитку: давньогрецька і латинська поезії, віршування періоду Відродження, дев'ятнадцяте (напр., С. Малларме) і, особливо, двадцяте століття (наприклад, Г. Аполінер, летризм і конкретна поезія).

Свою історію експериментальна поезія має в українській літературі: від І. Величковського до різноманіття форм вияву в творчості десятків сучасних авторів. Праці про окремі зразки української експериментальної поезії, звичайно, були, але про системне осмислення цього явища говорити не доводиться.

Тому вважаємо заявлену тему дослідження дуже актуальною. Також віддамо належне Ю. М. Починок за певну сміливість у виборі теми: об'єкт її дослідження доволі дразливий щодо сприйняття в сучасному вітчизняному літературознавстві.

Наукова новизна результатів дослідження

Кандидатська дисертація Ю. М. Починок відзначається кількома надзвичайно важливими аспектами наукової новизни.

По-перше, дисертант демонструє абсолютно новий погляд на об'єкт дослідження. Ю. М. Починок називає експериментальною поезію, яка є результатом усвідомленого авторського експерименту, спрямованого на розширення меж поетичного (с. 3–4, 10, 13). Досі дослідники вважали експериментальними лише окремі види нетрадиційної літератури. Таким

чином, дисертантка правомірно розширює аналізований об'єкт. Відповідно вона розширює значення терміна «експериментальна поезія» переводить його з видового рівня на родовий.

По-друге, Ю. М. Починок розробила методологію дослідження експериментальної поезії, зокрема щодо розгляду перформативних текстів (с. 5–6, 63–64, 93–106). Досі аналіз експериментальних текстів мав вибіркового характеру.

По-третє, українська експериментальна поезія розглянута в європейському і ширше – світовому контексті (с. 15–16, 26, 32, 148, 155–184).

По-четверте, Ю. М. Починок систематизувала явища сучасної української експериментальної поезії, запропонувала її переконливу класифікацію (с. 37, 61, 107).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основні наукові положення дисертації та висновки і рекомендації, вміщені у ній, є обґрунтованими. Вони базуються на вмілому використанні сукупності наукових методів – культурно-історичного, порівняльно-типологічного, контактено-генетичного, інтертекстуального, формального, герменевтичного, естетично-рецепційного, архівного, соціологічного.

Дисертація добре структурована, відзначається чіткістю та послідовністю викладеного матеріалу. У першому розділі, загалом присвяченому генезі, типології та теорії експериментальної поезії, добре розглянуто історію художнього експерименту, детально окреслено підходи щодо вивчення експериментальних текстів та проблеми їх класифікації. Виділено форми, які постають на основі експерименту як в сфері мови на семантичному та фонетичному рівнях, так у сфері поезографіки на основі поєднання живопису із графічним зображенням літер (с.46). Окремий пласт експериментування, на думку Ю. М. Починок, становлять текстові колажі як своєрідний зв'язок між буквою та річчю.

Простежено явище взаємодії окремих видів мистецтв як основи появи різних форм експериментальних віршованих творів. Тут укажемо на відсутність окремого традиційного історіографічного розділу, матеріал якого розчинений у першому та другому підрозділах першого розділу, а також у першому підрозділі другого розділу та в подальших розділах і загалом має підпорядкований характер.

У другому розділі Ю. М. Починок описує тяглість експерименту в поетичному мовленні, розглядаючи різні способи побудови експериментальних текстів і окремо виділяючи контекст української зорової поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття та вітчизняного літературного перформансу як особливого виду творчості, що охоплює вербальні, візуальні та подієві елементи. Дослідниця виокремлює такі особливі види експерименту: семантично-структурний (побудований на класичному розумінні синтаксису та семантики), технічний (впроваджується за допомогою комп'ютерних технологій та реалізується у вітчизняному просторі), візуальний (передбачає поєднання слів із графікою, живописом), перформативний (своєрідне представлення тексту з допомогою тіла, звуку, відеоряду та інших елементів).

У третьому розділі дисертації здійснено аналіз окремих видів поетичного експерименту на основі творчості українських поетів 90-х та 2000-х років. Найперше Ю. Гарнавського, який, на думку дослідниці, з одного боку, експериментує головним чином у синтаксичній, з іншого – у семантичній площині. Ю. М. Починок обстоює думку про певний вплив Нью-Йоркської групи і Ю. Гарнавського зокрема, на поетичний розвиток і становлення В. Махна. Додамо, що на поезії цього автора позначився також вплив Й. Бродського, свідченням цього є інтонаційні збіги та наявність у поезіях В. Махна реальної урбаністичної конкретики.

Надзвичайно цікавими видаються спостереження Ю. М. Починок щодо поетичних творів представників ЛуГоСад(у) – І. Лучука, Н. Гончара, Р. Садловського. Вона абсолютно обґрунтовано виділяє особливості поетики

експериментальних творів кожного автора (залучення поезографічних елементів у Н. Гончара, поезомалярство Р. Садловського, паліндромність І. Лучука).

Високий рівень уміння аналізувати зразки експериментальної поезії Ю. М. Починок демонструє на прикладі творчості Ю. Завадського, підкреслюючи, що цей поет не боїться щоразу змінювати спосіб експериментування: від словесно-візуального образу до звукового, цифрового, гіпертекстового, анімаційного і насамперед до перфоративного варіанту спілкування з читачем (с. 154). Уважаємо цей розділ окрасою дисертації.

У четвертому – всуціль компаративному – розділі дисертації дослідниця вдало розглядає інтертекстуальні комунікації між «Піснями для Мертвого Півня» Ю. Андруховича та поезією американських бітників, об'єктивно простежує україно-австрійський поетичний процес співтворення та міжтекстову комунікацію перформативних текстів на рівні мовної трансформації ідей та мотивів у поезії українця Назара Гончара й австрійця Крістіана Льюдла, базуючись на зізнанні Ю. Завадського, виявила основні вияви спорідненості його поезії з віршами поляка Т. Ружеви́ча.

Підкреслимо, що в основній частині дисертації Ю. М. Починок засвідчила рідкісне вміння не просто глибоко аналізувати, а розшифровувати складні, а іноді надскладні щодо сприймання зразки експериментальної поезії. Подеколи її аналіз сягає рівня справжньої майстерності. Підтверджуємо також достовірність висновків, яких доходить дисертантка, відзначаємо, що вони логічно випливають зі змісту роботи, належним чином відображають основні результати, досягнуті в дисертації.

Список використаних джерел достатньо обширний (306 позицій, значна частина з яких – іноземні джерела), розроблена таблиця 1.1. («Експериментальна поезія в історичному контексті») помітно увиразнює наші уявлення про види та жанри зразків експериментальної поезії, що

існували в історії художньої літератури впродовж тривалого періоду розвитку людства.

Отже, мета дисертаційної роботи досягнута, а сама дисертація є цілком завершеною працею.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Усі викладені в дисертації наукові результати отримані автором особисто. Основні положення дисертації викладено в 15 наукових статтях, з яких 9 – у фахових виданнях ДАК МОН України, 2-ї – у міжнародних фахових наукових виданнях, 2-ї інтернет-публікації в закордонному періодичному фаховому виданні. В опублікованих працях достатньо повно відображено сутність основних результатів дослідження. Публікації відповідають вимогам до наукових статей, установлених МОН України.

Основні результати дослідження були оприлюднені на шести Всеукраїнських наукових конференціях, на чотирнадцяти Міжнародних конференціях (дві – за кордоном, Кельце, 2014; Краків, 2015) та двох Загальнопольських конференціях (Краків, 2015; Люблін, 2015).

Важливо, що англійською мовою презентація PhD-проекту відбулася у Міжнародному інституті культури та освіти Університету Нижньої Сілезії (Вроцлав, Польща; 16 липня 2014), а також на другому тренінгу для PhD-студентів від Балтійської університетської програми та Лодзької Політехніки (Рогув, Польща; 28 листопада 2014). Дисертантка прочитала польською мовою публічну лекцію «Візуальні експерименти в українській поезії» у Музеї сучасного мистецтва в Кракові 28 жовтня 2014 року, а також відкриту лекцію «Від бароко до експерименталізму» на кафедрі україністики Інституту східнослов'янської філології Ягеллонського університету 22 січня 2015 року (Краків, Польща). Також прочитано публічну лекцію на тему «Перформанс: українська перспектива» у Міському центрі культури в Кракові 23 лютого 2015 року.

Автореферат дисертації за структурою, змістом та оформленням відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У ньому повністю

відображено основні положення дисертації, отримані наукові результати, висновки та рекомендації.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Автор дисертації здійснила дослідження в двох аспектах: вибудувала теоретичний пласт, крізь призму якого осмислила українську поетичну практику. Тому можна говорити про те, що ця робота має не лише теоретично-літературне, а й історико-літературне значення.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що його основні положення можуть бути використані при підготовці теоретичних та історичних курсів: спецкурсів, дотичних до проблем розвитку сучасної української поезії. Матеріали дослідження можна використати для написання відповідних розділів підручників та посібників, для написання магістерських, дипломних та курсових робіт.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. На с.6 дисертації Ю. М. Починок стверджує, що одним з аспектів наукової новизни роботи є введення в науковий обіг нового терміна. Цілком очевидно, що йдеться про термін «експериментальна поезія». На 31-й сторінці дослідження, розглянувши підходи різних дослідників щодо експериментальної поезії, вона констатує, що поняття «експериментальна поезія» кожен автор використовує на позначення різних явищ і наповнює це поняття дещо іншим змістом. Пропозицію дисертантки фіксуємо на 46-й сторінці: «Підсумовуючи, можемо сказати, що під поняттям «експериментальна поезія» розглядаємо своєрідний пласт літературних висновків, які базуються на особливому творчому підході до текстів. Сюди зараховуємо експерименти як в сфері мови на семантичному та фонетичному рівнях, так у сфері поезографіки на основі поєднання живопису із графічним зображенням літер. Окремий пласт експериментування становлять текстові колажі як своєрідний зв'язок між буквою та річчю». На наше переконання, треба говорити не про введення нового терміна (він існував ще до появи

праць дисертантки), а про інше наукове досягнення – обґрунтування терміна, його конкретизацію, наповнення його новим значенням.

2. У дослідженні не до кінця окреслено так звані «робочі межі» поетичного експерименту, не уточнено поняття «вдалого» чи «не зовсім вдалого» експерименту. Нечіткою видається кореляція понять «експеримент» і «гра»: наскільки вони взаємозалежні і де пролягає межа, яка відділяє експеримент від звичайної забави (с. 13, 31, 39, 69, 73).

3. Говорячи про українську паліндромічну творчість, дисертантка оперує важливими для розуміння явища іменами поетів (В. Лучук, А. Перерва, А. Мойсієнко, І. Лучук та ін.). Шкода, що серед них не згадано й інших: наприклад, коломийчанина В. Рябого, чий паліндромічні досягнення (книги «Вага агав», «Верба трав», «Жалоколаж», «Віно коконів», «Жар і міраж» та ін.) давно помічені й схвально сприйняті критикою і читачами.

4. У списку використаної літератури відсутня стаття М. Луговика «Зорова поезія: від футуризму Михайля Семенка до паліндромних братчиків літературного гурту «Геракліт», надрукована в другому номері академічного видання «Слово і Час» за 2014-й рік.

5. На жаль, у дисертації трапляються окремі стилістичні недогляди. Мандрують сторінками кальки з російської («прослідкувати» замість «простежити») та з німецької (дієслово-зв'язка «є» замість тире). Фіксуємо невдалі інверсії. Наприклад: «Ю. Тарнавський ламає повністю класичне розуміння синтаксису...», с. 117; «Жанр сучасного травелогу також представлений у творчості учасника Нью-Йоркської групи...». Тут дисертантка наче сама зазнає впливу поета-синтаксиста Ю. Тарнавського. На 22-й сторінці читаємо: «...Ми не лише виокремлюємо...», а на с. 23: «Пропоную...» (то як: «ми» чи «я?»). Відмінкова неузгодженість наявна на с. 63: «експериментальна поезія», а треба «експериментальною поезією»; на с. 102 «забили чотири кілька (треба: «кілки») в землю...». Дрібним стилістичним недоліком вважаємо однотипне називання розділів (дві

частини, відділені двокрапкою). Така будова характерна для заголовків усіх трьох підрозділів третього розділу.

Наведені зауваження не мають принципового характеру і ніяким чином не применшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи та не знижують її найвищої оцінки. Пропонуємо надрукувати дисертацію у вигляді монографії.

**Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим
правилам і вимогам**

Дисертаційна робота Ю. М. Починок «Українська експериментальна поезія кінця ХХ – початку ХХІ століття: текст, контекст, інтертекст» є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що є цінним внеском у вітчизняне літературознавство.

За своїм змістом, завершеністю, науковою новизною, достовірністю отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота «Українська експериментальна поезія кінця ХХ – початку ХХІ століття: текст, контекст, інтертекст» повністю відповідає вимогам пунктів 9, 11-14 «Порядку призначення наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Починок Юлія Мирославівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,

професор кафедри української літератури

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Б. І. Бунчук